

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Halûk Konuralp Anısına Armağan

Gedächtnisschrift für Halûk Konuralp

Essays in Honor of Halûk Konuralp

Mélanges en l'honneur de Halûk Konuralp

3

YETKİN YAYINLARI
ANKARA - 2009

Yayın Kurulu

(Board of Editors)

Osman B. GÜRZUMAR (Bilkent Üniversitesi)

Hakan PEKCANITEZ (Galatasaray Üniversitesi)

Süha TANRIVER (Ankara Üniversitesi)

Muhammet ÖZEKES (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Murat ATALI (Bilkent Üniversitesi)

Tuğrul KATOĞLU (Bilkent Üniversitesi)

Ece GÖZTEPE (Bilkent Üniversitesi)

Çağlar MANAVGAT (Bilkent Üniversitesi)

Emel HANAĞASI (Ankara Üniversitesi)

Elektrik Satışları Üzerinden Alınan %2'lik TRT Payının Hukukî Yönden Değerlendirilmesi

*Hamdi PINAR**

İnceleme Plânı: A. Genel Olarak, B. Elektrik Enerjisi Piyasası, C. İlgili Kanun Hükümleri, D. Yargı Kararları, 1. İdarî Yargı Kararları, 2. Adli Yargı Kararları, E. Tüketici Kavramı, 1. Avrupa Birliği'nde Tüketici Kavramı, 2. Türk Hukukunda Tüketici Kavramı, 3. Enerji Mevzuatına Göre Tüketici Kavramı, 4. 3093 Sayılı TRT-GK'da "Nihai Tüketici" Kavramının Tercihi ve Bunun Uygulamaya Etkisi, F. Sonuç

A. Genel Olarak

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun gelirlerinin önemli bir kısmı elektrik enerjisi hasılatından alınan paydan oluşmaktadır. Bu gelirin hangi şartlarda ve hasılatın hangi oranda olacağına ilişkin hükümler, 3093 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Gelirleri Kanunu (kısaca TRT-GK) kapsamında düzenlenmiştir¹. TRT-GK m. 4'e göre nihai tüketiciye elektrik enerjisi satışı yapan lisans sahibi tüzel kişiler, elektrik enerjisi satış bedelinin yüzde ikisi tutarındaki payı faturalarında ayrıca göstermek ve bu kapsamdaki bedelleri Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna intikal ettirmek zorundadırlar.

Bu hüküm, uygulamada farklı yorumlanabilmekte ve bundan dolayı da uyuşmazlık ortaya çıkmaktadır. Bu uyuşmazlık hem idarî hem adli yargıya götürülmüştür. Bu hükümde uyuşmazlığa yol açan esas unsur ise "nihai tüketici" kavramıdır. İlgili düzenlemelerde bu kavram, açıkça tanımlanmadığından, kapsamının da belirlenmesinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yargı kararlarında bu kavram geniş bir

* Yrd. Doç. Dr.; LL.M. (München); Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi.

¹ RG 15.12.1984, sa. 18606; söz konusu Kanun'da 1999'da ve en son 5784 sayılı Kanun'la 2008'de değişiklikler yapılmıştır. Kanun'un son şekli için bkz. www.trt.gov.tr (09.02.2009).

şekilde yorumlanarak, elektriği tüketenler kim olursa olsun, bunlara yapılan her satıştan TRT payı kesintisi yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu konuya açıklık getirmek amacıyla çalışmamızda ülkemizdeki elektrik enerjisi tüketimi konusuna kısaca değindikten sonra elektrik enerjisinin satış bedeli üzerinden alınan TRT payını düzenleyen hüküm değerlendirilecektir.

B. Elektrik Enerjisi Piyasası

Enerji Bakanlığının verilerine göre, geçmiş yıllar dikkate alındığında Türkiye’de elektrik enerjisi talebinde yıllık ortalama %7,5 oranında hızlı bir artış eğilimi görülmüştür. 2007 yılı itibariyle Türkiye’nin kurulu gücü 40.836 MW, elektrik tüketimi ise 191,6 milyar kWh olarak gerçekleşmiştir. Elektrik talebinin 2020 yılında düşük senaryoya göre 406, yüksek senaryoya göre ise yaklaşık 500 milyar kWh düzeyine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bakanlığın verilerine göre üç ana üretim kaynağı vardır. Bunlar: Doğalgaz, kömür ve hidroelektrik. 2007 yılında elektrik üretimimizin %47,3’ü doğalgazdan, %20,7’si kömürden ve %18,2’si de hidroelektrikten gerçekleşmiştir. Küresel ısınmanın olumsuz etkisi ile son yıllarda yaşanan kuraklıklar, elektrik üretimde hidroelektrik santrallerinin payını düşürmektedir². Artan elektrik talebini karşılamak üzere, Türkiye’nin mevcut kurulu gücünün 2020 yılına kadar olan dönemde en az iki katına çıkartılması gerektiği ifade edilmiştir. Yap-işlet, yap-işlet-devret modelleri ve elektrik piyasasının serbestleştirilmesi ile özel sektörün elektrik üretim yatırımları yapması teşvik edilmektedir. Bu çalışmalar sonucunda Bakanlık, elektrik sektöründe rekabeti esas alan şeffaf bir piyasanın oluşturulmasını ve bu suretle yatırım ortamının geliştirilmesini amaçlamaktadır³. Türkiye Elektrik İletim A.Ş.’nin verilerine göre,

² Bakanlığın yaptığı bir karşılaştırma bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. 2004 yılında hidroelektrik santrallerinden 46 milyar kWh üretim yapılmasına rağmen 2004-2008 döneminde 600 MW gücünde yeni hidroelektrik santral işletmeye alınmış olduğu halde 2008 yılında hidroelektrik üretimi 32 milyar kWh düzeyinde kalacağı tahmin edilmektedir. Bkz. www.enerji.gov.tr (10.02.2009).

³ www.enerji.gov.tr (10.02.2009).

ülkemizde 1999 yılında itibaren brüt ve net tüketim ile yıllara göre artış oranı aşağıdaki tablodaki gibi gerçekleşmiştir⁴:

	Brüt Tüketim	Artış Oranı	Net Tüketim	Artış Oranı
1999	116440	4,9	91201,9	4,0
2000	124922	7,3	98295,7	7,8
2001	122725	-1,8	97070,0	-1,2
2002	129399,5	5,4	102948,0	6,1
2003	140580,5	8,6	111766,0	8,6
2004	150698,3	7,2	121141,9	8,4
2005	161956,2	7,5	130262,9	7,5
2006	176299,8	8,9	144091,4	10,6
2007	191558,1	8,7	155135,2	7,7
Toplam	1.314.579,4	6,3	1.051.913	6,6

Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş'nin 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren dağıtım bölgelerinde faaliyet gösteren perakende satış lisansına sahip bölgesel dağıtım şirketlerine uygulanacak elektrik enerjisi toptan satış tarifesi 12,62 Krş/kWh olarak tespit edilmiştir. Bu fiyata, ayrıca Elektrik Enerji Fonu (EEF) ve TRT payı ile Vergilerin faturaya ilave edileceği belirtilmiştir⁵.

C. İlgili Kanun Hükümleri

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna devamlı ve yeterli gelir kaynağı sağlamak amacıyla hazırlanan radyo, televizyon, video ve

⁴ Birim: GWh (kWh'nın 6 sıfırla çarpımı, yani milyon katı). İstatistiki bilgiler için bkz. www.teias.gov.tr (10.02.2009).

⁵ Tarifeler için bkz. www.tetas.gov.tr (10.02.2009).

birleşik cihazlardan alınacak ücretler, elektrik enerjisi hasılatından ayrılacak paylar ile çeşitli gelirlerin tahakkuk, tahsilat işlemlerini kapsayan kanunî düzenleme 1984 yılında çıkarılmış olan 3093 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Gelirleri Kanunu'dur (TRT-GK). Söz konusu Kanun'da 1999 yılında yapılan 4397 sayılı Kanun⁶ değişikliği uygulamada çeşitli davalara yol açmıştır. Aynı hükümlerde 2008 yılında da değişiklikler yapılmıştır⁷.

1984 yılında çıkarılmış olan 3093 sayılı TRT-GK'nın 4. maddesinin c) bendi şu şekilde idi⁸:

"Türkiye Elektrik Kurumu ve Bu Kurum dışında Kanunla elektrik üretimi ve iletimi tesisleri kurmaya ve işletmeye dağıtım ve ticaretini yapmaya yetkili kılınan diğer kurum ve kuruluşlar, tüketilen enerjinin miktarının birim bedel ile çarpımından elde edilecek meblağın yüzde 3,5 oranı tutarındaki payı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna intikal ettirirler."

Yukarıdaki hükümde kanun koyucu sadece "tüketilen" kavramını kullanmış olup bu konuda başka bir sınırlama da yapmamıştır. O halde bu hükme göre, gerçek veya tüzel kişinin, sanayi, işletme veya bunların dışındaki herhangi bir alanda olup olmadığına bakılmaksızın, elektriğin tüketildiği her durumda TRT payının da hesaplanması gerekeceği açıktır.

Asıl tartışma ise 1999 yılında 4397 sayılı Kanun'la getirilen değişiklikle kanun metnine girmiş "nihai tüketici" kavramından doğmaktadır. Zira bu kavram daha önce kullanılan "tüketim" kavramı yerine kanun koyucu tarafından tercih edilmiştir. Bu değişikliğe göre 4. madde c) bendi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

"Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. ve Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş. ile bu kuruluşların dışında kanunla elektrik üretimi ve iletimi tesisleri kurmaya ve işletmeye, dağıtım ve ticaretini yapmaya yetkili kılınan diğer kurum, kuruluş ve işletmeler nihai tüketiciye satılan enerjiden elde edilen gayri safi satış hasılatının (katma değer vergisi hariç, tüm fon, vergi ve pay-

⁶ 4397 sayılı Kanun için bkz. RG 10.07.1999, sa. 23751.

⁷ 5784 sayılı Kanun için bkz. RG 26.07.2008, sa. 26948.

⁸ 3093 sayılı Kanun'un ilk metni için bkz. RG 15.12.1984, sa. 18606.

lar dahil) % 2 oranı⁹ tutarındaki payı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna intikal ettirirler.”

Bu değişiklikteki “*nihai tüketici*” kavramı yanında yapılmış olan diğer değişiklikler bu incelemenin konusu dışında tutulmuştur. Çünkü bunların bir kısmı zaman içinde gelişen ekonomi politikalarına ilişkin olarak elektrik alanındaki kuruluşların tüzel kişilikleri ve isimlerinin değişmesi sonucu olurken; diğer bir kısmı da TRT payının hesaplanmasında KDV ve diğer vergilerin dahil olup olmayacağı konusuna ilişkindir. Nitekim bu hesaplamada 2008’de yapılan değişikliklerle de sadece KDV değil diğer vergilerinde TRT payının hesaplanmasında hariç tutulacağı açıkça öngörülmüştür. 2008 yılındaki en son değişiklikte ayrıca organize sanayi bölgeleri tüzel kişiliklerinin durumuna açıklık getirilmiştir. Buna göre organize sanayi bölgeleri tüzel kişilikleri, serbest tüketici olarak tedarikçilerden katılımcıları için temin ettikleri enerjiye ilişkin olarak Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna ayrıca pay yatırmayacağı belirtilmiştir. 09.07.2008 tarihli değişiklikle 3093 sayılı TRT-GK m. 4/c)’nin son şekli şöyledir:

“***Nihai tüketiciye*** elektrik enerjisi satışı yapan lisans sahibi tüzel kişiler, iletim, dağıtım ve perakende satış hizmetlerine ilişkin bedeller hariç olmak üzere, elektrik enerjisi satış bedelinin yüzde ikisi tutarındaki payı (Katma Değer Vergisi, diğer vergiler, fon ve paylar ile benzeri kesintiler hariç) faturalarında ayrıca gösterir ve bu kapsamdaki bedelleri Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna intikal ettirirler. Organize sanayi bölgeleri tüzel kişilikleri, serbest tüketici olarak tedarikçilerden katılımcıları için temin ettikleri enerjiye ilişkin olarak Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna ayrıca pay yatırmaz”¹⁰.

Hesaplanan TRT payının ne zamana kadar ödeneceği 1999’daki değişiklikle getirilen “*en geç tahsilatı takip eden ayın 25’inde*” yerine 2008’de “*en geç tahakkuku takip eden ikinci ayın yirmibeşinde*” ifadesi kullanılmıştır. TRT-GK m. 5/c)’ye göre, nihai tüketiciye elektrik ener-

⁹ Madde 4’ün c) bendinde yer alan % 3,5 şeklindeki oran, 23.2.2003 tarih ve 25029 sayılı R.G.’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararının 1. maddesi hükmü gereğince değiştirilmiştir.

¹⁰ Söz konusu Kanun’un m.4/d)’ye göre a) ve c) bentlerinde belirtilen oranları yüzde yüzüne (% 100) kadar artırmaya veya eksiltmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

jisi satışı yapan lisans sahibi tüzel kişilerce, bu Kanun'un 4 üncü maddesinin (c) bendine göre hesaplanacak bedeller en geç tahakkuku takip eden ikinci ayın yirmibeşinde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun göstereceği banka hesabına ödenir ve tahakkuk cetvelleri aynı süre içerisinde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna gönderilir.

D. Yargı Kararları

1. İdarî Yargı Kararları

TRT Kurumu tarafından elektrik enerjisi üreten şirketlere gönderilen ve yapılan elektrik satışları karşılığı TRT payının ödenmesinin istenmesi üzerine bu idarî işlemin iptali için muhatap şirketler tarafından idarî yargı yoluna gidildiği görülmektedir.

Davacılar otoprodüktör grubu lisansı alan şirketlerdir. Davacılar, otoprodüktör grubu lisansı bulunan şirketlerin grup üyelerine yaptığı elektrik satışlarından pay ayrılması gerekmediği, ancak grup dışına yapılan satışlar nedeniyle ödenmesi gereken payların da ödenmekte olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu iddiayı değerlendiren Ankara 6.¹¹ ve 8.¹² İdare Mahkemeleri, davaya esas konunun; otoprodüktör grubu lisansına sahip şirketlerin grup veya kurucu ortaklarına yaptıkları faturalı elektrik satışından TRT payının ödenip ödenmeyeceğinin tespiti olduğunu belirtmişlerdir. Her iki mahkemede benzer ifadelerle davayı reddetmişlerdir. Her iki Mahkemenin de gerekçesinde, kanunen "*nihai tüketiciye*" satılan elektrikten TRT payı alınacağı düzenlendiğinden, otoprodüktör grubu üretim lisansına sahip şirketlerin, grup veya kurucu ortakları da "*nihai tüketici*" olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak elektrik tüketen şirketlere satılan elektrikten elde edilen hasıllardan TRT payı ödenmesinin gerektiği belirtilmiştir.

Her iki davanın temyiz incelemesini yapan Danıştay 10. Dairesi, herhangi bir tartışmaya girmeden söz konusu kararları hukuka uy-

¹¹ Ankara 6. İdare Mahkemesi, E. 2004/1712, K. 2005/371, T. 17.03.2005 (karar yayımlanmamıştır).

¹² Ankara 8. İdare Mahkemesi, E. 2004/1873, K. 2005/711, T. 24.05.2005 (karar yayımlanmamıştır).

gun bularak temyiz taleplerini reddetmiştir¹³. Söz konusu kararlardan birinin yapılan karar düzeltme talebi de aynı şekilde reddedilmiştir¹⁴.

2. Adli Yargı Kararları

İdarî yargı yanında bu konudaki uyuşmazlık adli yargıya da taşınmıştır. İlk derece mahkeme olarak inceleyen Ankara Ticaret Mahkemelerinin her üçü de açılan davaları reddetmişlerdir. Mahkeme kararlarının birinde herhangi bir tartışma yapılmaksızın salt kanun hükmü yeterli sayılırken¹⁵; diğer iki kararda ise yukarıda ifade edilen idarî yargı kararları gerekçe olarak ortaya konulmuş¹⁶; bir kararda buna ilave olarak da EPDK'nın 05.04.2004 tarih ve 2209 sayılı kararı gerekçede ifade edilmiştir. Karardaki ifadeye göre EPDK, otoprodükörler tarafından üretilen elektrik enerjisinin grup ortaklarına satışından TRT payı ödenmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁷. Bu kararlardan biri hakkında Yargıtay'a yapılan temyiz talebi gerekçe açısından herhangi bir tartışma yapılmayarak reddedilmiş ve böylece söz konusu karar onanmıştır¹⁸.

Her üç kararda da idarî yargı kararlarındaki gibi kavram hakkında herhangi bir tartışmaya girilmeyerek elektrik tüketimini kim yarsa yapsın "*nihai tüketici*" olarak kabul edilip kararlar verilmiştir.

¹³ Ankara 6. İdare Mahkemesi kararının onanmasına ilişkin bkz. Danıştay 10. Daire, E. 2005/6278, K. 2006/2712, T. 28.04.2006; Ankara 8. İdare Mahkemesi kararının onanmasına ilişkin bkz. Danıştay 10. Daire, E. 2005/7346, K. 2006/4071, T. 20.06.2006 (kararlar yayımlanmamıştır).

¹⁴ Aynı Dairenin 20.06.2006 tarihli kararının karar düzeltme talebinin reddi hakkında bkz. Danıştay 10. Daire, E. 2007/1028, K. 2007/4587, T. 08.10.2007 (karar yayımlanmamıştır).

¹⁵ Ankara Asliye 4. Ticaret Mahkemesi, E. 2006/638, K. 2007/222, T. 06.06.2007 (karar yayımlanmamıştır).

¹⁶ Ankara Asliye 1. Ticaret Mahkemesi, E. 2004/320, K. 2006/446, T. 12.10.2006 ve Ankara Asliye 5. Ticaret Mahkemesi, E. 2007/220, K. 2008/286, T. 06.19.06.2008 (kararlar yayımlanmamıştır).

¹⁷ Ankara Asliye 1. Ticaret Mahkemesi, E. 2004/320, K. 2006/446, T. 12.10.2006 (karar yayımlanmamıştır).

¹⁸ Yargıtay 4. Hukuku Dairesi, E. 2007/666, K. 2008/1159, T. 05.02.2008 (karar yayımlanmamıştır).

E. Tüketici Kavramı

1. Avrupa Birliği'nde Tüketici Kavramı

Tam üyelik sürecinde Türk kanunlarının Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlaştırılmasında büyük aşamalar kat edilmiştir. Bu kapsamda bir çok AB Yönergesi dikkate alınarak Türk hukukunda benzer düzenlemeler yapılmış ve bu süreç de devam etmektedir.

AB hukukunda tüketici kavramından ne anlaşıldığı tartışma konusu olamayacak şekilde açıkça tanımlanmıştır. Bu tanımlar tüketici haklarını doğrudan düzenleyen en temel düzenlemeleri içeren dört Yönergede¹⁹ benzer bir şekilde yer almıştır. AB Komisyonu tarafından bu dört Yönergenin tek bir yönerge altında toplanması amacıyla 08.10.2008 tarihinde yeni bir taslak hazırlanmıştır. Bu Taslakta da tüketici kavramı yine benzer bir şekilde tanımlanmıştır [m.2/(1)]²⁰:

“Tüketici”, bu Yönerge kapsamındaki sözleşmelerde, ticarî, sanayi, zanaatkârlık veya meslekî faaliyetler dışındaki amaçlar doğrultusunda hareket eden herhangi bir gerçek kişidir.”

En yeni düzenlemelerden biri olan 2005/29 sayılı Haksız Ticarî Uygulamalar Hakkında Yönergede de²¹ tüketici kavramı yine benzer

¹⁹ Tüketiciler hakkındaki ilgili Yönergeler ve tüketici kavramının tanımının yapıldığı ilgili hükümler şunlardır [metinler için bkz. <http://eur-lex.europa.eu> (10.02.2009)]:

1. 20.12.1985 tarih ve 85/577 sayılı İşyeri Dışında Yapılan Sözleşmelerde Tüketicinin Korunmasına İlişkin Yönerge (kısaca Kapıdan Satış Yönergesi olarak adlandırılmaktadır), m. 2.;
2. 05.04.1993 tarih ve 93/13 sayılı Tüketici Sözleşmelerinde Kötüye Kullanılabilen Şartlara (Haksız Şartlara) İlişkin Yönerge, m. 2/b);
3. 20.05.1997 tarih ve 97/7 sayılı Mesafeli Satış Sözleşmelerinde Tüketicilerin Korunmasına İlişkin Yönerge, m. 2/b.2;
4. 25.05.1999 tarih ve 1999/44 sayılı Tüketici Malları Satım Sözleşmeleri ve İlgili Garantilerin Bazı Yönleri Hakkında Yönerge m. 2/a).

²⁰ Taslak için bkz. http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/Directive_final_DE.pdf (10.02.2009).

²¹ 11.05.2005 tarih ve 2005/29 sayılı Haksız Ticari Uygulamalar Yönergesinin Türkçe tercüme metni için bkz. *Kayar, İsmail/İlbasmış, Özlem*: Avrupa Birliğinin 2005/29/EC Haksız Ticari Uygulamalar Yönergesi, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2006, sa. 1, s. 173 vd.

ifadelerle tanımlanmıştır. Bu Yönergenin tanımlar başlığı altındaki 2. maddenin a) bendinde:

“‘Tüketici’, bu Yönergede düzenlenen anlamda ticarî ilişkide sanayi (ticarî), zanaatkârlık veya meslekî faaliyetlere atfedilemeyecek amaçlar doğrultusunda hareket eden herhangi bir gerçek kişidir.”

Türk hukukundaki düzenlemenin aksine bu Yönergelerde sadece gerçek kişiler tüketici olarak kabul edilmiştir²². Ancak tacir, esnaf ve serbest meslek sahibi olan gerçek kişiler de tüketici olarak kabul edilmemektedir²³.

2. Türk Hukukunda Tüketici Kavramı

3093 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Gelirleri Kanunu'nda ne “tüketici” ne de “nihaî tüketici” kavramları tanımlanmıştır. Türk hukukunda²⁴ kanun metinlerinde tüketici kavramının tanımının yapıldığı ilk kanun, Gümrük Birliği kapsamında Türk hukukunun AB mevzuatı ile uyumlaştırılması amacıyla 1995 yılında çıkarılan

²² Tüzel kişilerin de tüketici olabileceği yöndeki öğretide yer alan az sayıdaki görüş kabul görmemiştir. Bu konudaki tartışmalar için bkz. *Zevkliler, Aydın/Aydoğdu, Murat*: Tüketicinin Korunması Hukuku, 3. B., Ankara 2004, s. 80 vd.; *Aslan, Yılmaz*: Tüketici Hukuku, 3. B., Bursa 2006, s. 7 vd.; *Akıncı, Şahin*: Ayıplı Mal ve Hizmetlere Karşı Tüketicinin Korunması, Konya 1998, s. 11 vd.; *Özel, Çağlar*: Mukayeseli Hukuku Işığında Tüketiciyi Koruyan Geri Alma Hakkı, Ankara 1999, s. 30 vd.; *Baykan, Renan*: Tüketici Hukuku, 2. B., İstanbul 2005, s. 37 vd.

²³ Almanca'da tüketici (=Verbraucher) ve son/nihaî tüketici için (=Endverbraucher) kavramları birbirinin yerine kullanılmaktaydı. Ancak AB mevzuatı ile uyumlu hâle getirilen mevzuatta artık sadece tüketici (=Verbraucher) kavramı tercih edilmiş ve bu kavramın tanımı de Alman Medeni Kanunu (BGB) § 13'de yapılarak yeknesaklık sağlanmıştır. Diğer kanunlarda kavram için sadece bu hükme referans yapılmıştır. AB Yönergelerine uyumlu olarak bu hükümde tüketici, ticarî (hem ticari iş hem esnaf faaliyeti), serbest meslek işi kapsamında olmayan hukukî bir işlemin tarafı olan herhangi bir gerçek kişi olarak tanımlanmıştır. [“§ 13: Verbraucher ist jede natürliche Person, die ein Rechtsgeschäft zu einem Zwecke abschließt, der weder ihrer gewerblichen noch ihrer selbständigen beruflichen Tätigkeit zugerechnet werden kann.”].

²⁴ Ülkemizde tüketicinin korunmasına ilişkin tarihsel süreç açısından bkz. *Demir, Mehmet*: Kapıdan İşlemlerde Tüketiciyi Koruyan Geri Alma Hakkı, Ankara 2001, s. 14 vd.

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun'dur²⁵. 2003'de yapılan Kanun değişikliğinden önceki metinde tüketici kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

²⁵ RG 08.03.1995, sa. 22221. Bu Kanun'da 2003 ve 2007'de değişiklikler yapılmıştır. Yine bu Kanun'a ilişkin olarak kapsamlı bir değişiklik için hazırlanan Taslak tartışmaya açılmıştır. Bu Taslak ve Gerekçe için bkz. www.sanayi.gov.tr (10.02.2009).

Taslakta tüketici kavramının tanımı konusunda yeni bir tanım öngörülmektedir. Taslak hazırlanırken Yönergelerin isimleri de tek tek verilerek AB'nin tüketici ile ilgili toplam 14 Yönergenin iç hukukumuzda aktarıldığı ifade edilmiştir. Bunlar:

1. 10 Eylül 1984 tarihli Aldatıcı ve Karşılaştırmalı Reklamlara İlişkin Konsey Yönergesi (ATRG²⁵ 1984 L 250/17). Değişiklik: 97/55/AT sayılı Yönerge (ATRG 1997 L 290/18) ve 2005/29/AT sayılı Yönerge (ATRG 2005 L 149/22)
2. 25 Temmuz 1985 tarihli İmalatçının Sorumluluğuna İlişkin Üye Ülkelerin Hukuki ve İdari Düzenlemelerinin Uyumlaştırılması Hakkında 85/374/AET sayılı Konsey Yönergesi (ATRG 1985 L210/29). Değişiklik: 1999/34/AT sayılı Yönerge (ATRG 1999 L 141/20)
3. 20 Aralık 1985 tarihli Satış Mekanları Dışında Kurulmuş Olan Sözleşmelere Karşı Tüketicinin Korumasına İlişkin 85/577/AET sayılı Konsey Yönergesi (ATRG 1985 L372/31)
4. 22 Aralık 1986 tarihli Tüketici Kredilerine İlişkin Üye Ülkelerin Hukuki ve İdari Düzenlemelerinin Uyumlaştırılması Hakkında 87/102/AET sayılı Konsey Yönergesi (ATRG 1987 L 42/48). Değişiklik: 90/88/AET sayılı (ATRG 1990 L61/14) ve 98/7/AT sayılı (ATRG 1998 L 101/17) sayılı Yönergeler
5. 25 Haziran 1987 tarihli Olduklarından Farklı Görünen, Tüketicilerin Sağlık veya Güvenliğini Tehlikeye Atan Mallara İlişkin Üye Ülkelerin Hukuki Düzenlemelerinin Uyumlaştırılması Hakkında 87/357/AET sayılı Konsey Yönergesi (ATRG 1987 L 192/49)
6. 13 Haziran 1990 tarihli Paket Gezi, Paket Tatil ve Paket Turlara İlişkin 90/314/AET sayılı Konsey Yönergesi (ATRG 1990 L158/59)
7. 5 Nisan 1993 tarihli Sözleşmelerdeki Haksız Şartlara İlişkin 93/13/AET sayılı Konsey Yönergesi (ATRG 1993 L 95/29)
8. 26 Ekim 1994 tarihli Taşınmazlardan Kısmi Süreli Faydalanma Haklarının Edinilmesine İlişkin Sözleşmelerde Hak Sahibinin Belirli Hususlarda Korunmasına İlişkin 94/47/AET sayılı Avrupa Topluluğu Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (ATRG 1994 L 280/83)
9. 20 Mayıs 1997 tarihli Mesafeli Sözleşmelere İlişkin Olarak Tüketicinin Korunması Hakkında 97/7/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (ATRG 1997 L 144/19). Değişiklik: 2002/65/AT sayılı (ATRG 2002 L 271/16) ve 2005/29/AT sayılı (ATRG 2005 L 149/22) Yönergeler

"f) Tüketici: Bir mal veya hizmeti özel amaçlarla satın alarak nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek veya tüzelkişi"

AB hukukundaki düzenlemelere nazaran ilk tanımın yeterince açık olmaması üzerine 2003 yılında, TKHK m. 3'deki tüketici tanımı şu şekilde değiştirilmiştir:

"e) Tüketici: Bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişi"

10. 23 Eylül 2002 tarihli Tüketicilere Yönelik Finansal Hizmetlerin Mesafeli Sunumuna İlişkin ve 90/619/AET, 97/7/AT ve 98/27/AT sayılı Yönergeleri Değiştiren 2002/65/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (ATRG 2002 L 271/16). Değişiklik: 2005/29/AT sayılı Yönerge (ATRG 2005 L 149/22)

11. 16 Şubat 1998 tarihli Tüketicilere Sunulan Malların Fiyatlarının Belirtilmesi Konusunda Tüketicilerin Korunmasına İlişkin 98/6/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (ATRG 1998 L 80/27)

12. 19 Mayıs 1998 tarihli Tüketici Menfaatlerini Korumayı Hedefleyen Durdurma Davaları Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin 98/27/AT sayılı Yönergesi (ATRG 1998 L166/51)

13. 25 Mayıs 1999 tarihli Tüketici Malları Satım Sözleşmeleri ve İlgili Garantilerin Bazı Yönleri Hakkında 1999/44/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (ATRG 1999 L 171/12)

14. 11 Mayıs 2005 tarihli 84/450/AET sayılı Konsey Yönergesi, 97/7/AT, 98/27/AT ve 2002/65/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönergelerini ve 2006/2004 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü'nü Tadil Eden İç Pazarda İşletmeden-Tüketiciye Yönelik Haksız Ticari Uygulamalara İlişkin 2005/29/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (ATRG 2005 L149/22)

Gerekçe'nin bir yerinde (s. 3) kavramlar konusunda tartışmalara değinilirken şu şekilde bir ifade kullanılmış:

"En temel kavram olarak "tüketici" bile farklı Yönergelerde farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Yasa hazırlanırken bu karışıklıklar en aza indirilmeye çalışılmış ancak AT uyumunun sağlanması açısından kaçınılmaz gözüken bazı hallerde, Kanunda açıklama yapmak suretiyle, istisnalara yer verilmek zorunda kalmıştır."

Alıntı yapılan toplam 14 Yönergenin çoğunda ve buraya dahil olmamış ilgili bazı Yönergelerde esasen "tüketici" kavramı tanımlanmıştır. Yukarıdaki 2, 5 ve 10 nolu Yönergelerde tüketici kavramı tanımlanmamış; 8 nolu Yönergede düzenlenen konu sebebiyle "hakkı kazanan kişi" kavramı kullanılmış; 12 nolu Yönergede yine konu sebebiyle tüketici kavramı için diğer ilgili Yönergelere atıf yapılmıştır. Bu Yönergelerden sadece 6 nolu Yönergede "gerçek kişi" ifadesi yerine "kişi" ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla Taslak Gerekçesi'nde yer alan yukarıdaki ifadeye katılmak mümkün değildir.

Her iki tanım dikkate alındığında Türk hukukunda hem gerçek hem tüzel kişilerin tüketici olabileceği açıkça kabul edilmektedir. Ancak bu durumun AB mevzuatı ile uyumlu olduğu söylenemez. Bununla birlikte öğretide ve yargı kararlarında hangi tüzel kişilerin tüketici olabileceği konusunda da tam bir açıklık bulunmamaktadır²⁶. Zira Türk Ticaret Kanunu hükümleri de dikkate alındığında bu Kanun'un 3. maddesine göre, ticarî şirketlerin bütün işlemleri, fiilleri ve işleri ticarî iş olarak kabul edilmektedir. Ayrıca TTK m. 21/1 gereğince de tüzel kişi tacirlerin yani ticaret şirketlerin borçları da ticarîdir. Bunun tek istisnası ise yine aynı fıkranın ikinci cümlesinde gerçek kişi tacirler için getirilmiştir. Buna göre, gerçek kişi tacir, işlemleri yaptığı sırada bunun ticarî işletmesi ile ilgisi olmadığını karşı tarafa açıkça bildirirse veya işin ticarî sayılmasına halin icabı müsait bulunmadığı takdirde borç ticarî olmaz, yani adî borç olur. Böyle bir durumda gerçek kişi tacir, tüketici olabilir. Ancak tüzel kişiler için böyle bir istisna öngörülmediğinden Ticaret Kanunu ve Tüketici Kanunu arasında özel-geneleş kanun ilişkisinin ileri sürülmesinin isabetli olmayacağı kanaatindeyiz. Ticaret şirketlerinin faaliyetleri veya işlemleri ticarî amaç dışında olamayacağı gibi çalışanlarını teşvik amacıyla yapılan giderler, meselâ onlara hediye dağıtmalar, yemek veya gezi organize etmeler gibi, şirket hesabı açısından bir gider olarak bilançoda yer almak zorundadır. Dolayısıyla ticaret şirketlerinin, tüketici olmaları ve bu sebeple de Tüketici Kanunu'na tâbi olmaları mümkün değildir.

3. Enerji Mevzuatına Göre Tüketici Kavramı

2001 yılında çıkarılmış olan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun²⁷ 1. maddesinde tüketici ile ilgili tanımlar şöyledir:

"17. Tüketici: Elektriği kendi ihtiyacı için alan serbest ve serbest olmayan tüketicileri,

²⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Zevkliler/Aydoğdu* (dn. 22), s. 80 vd.; *Aslan* (dn. 22), s. 4 vd.

²⁷ RG 03.03.2001 ve sa. 24335 Mükerrer. Bu Kanun hükümlerinin bazıları en son 09.07.2008 tarih ve 5784 sayılı Kanun'la değişikliğe uğramıştır. Kanun değişikliklerinin de işlendiği son metni için bkz. www.epdk.gov.tr (10.02.2009).

18. Tedarikçi: (Değişik: 9/7/2008-5784/1. md.) Elektrik enerjisi ve/veya kapasite sağlayan üretim şirketleri, otoprodüktörler, otoprodüktör grupları, toptan satış şirketleri ve perakende satış lisansına sahip şirketleri,

19. Serbest tüketici: Kurul tarafından belirlenen elektrik enerjisi miktarından daha fazla tüketimde bulunması veya iletim sistemine doğrudan bağlı olması nedeniyle tedarikçisini seçme serbestisine sahip gerçek veya tüzel kişiyi,

20. Serbest olmayan tüketici: Elektrik enerjisi ve/veya kapasite alımlarını bölgesinde bulunduğu perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketi veya perakende satış şirketlerinden yapabilen gerçek veya tüzel kişiyi,

25. Otoprodüktör: Esas olarak kendi elektrik enerjisi ihtiyacını karşılamak üzere elektrik üretimi ile iştigal eden tüzel kişiyi,

26. Otoprodüktör grubu: Esas olarak ortaklarının elektrik enerjisi ihtiyacını karşılamak üzere elektrik enerjisi üretimi ile iştigal eden tüzel kişiyi,"

EPDK'nın çıkardığı Elektrik Piyasası Serbest Tüketici Yönetmeliği'nin²⁸ 4. maddesindeki tanımlarda yer alan serbest olmayan ile serbest olan tüketici kavramı aynen yukarıdaki gibi Kanun'da yer aldığı şekilde tanımlanmıştır.

Elektrik piyasasını düzenleyen hükümlerde tartışma konumuz olan "nihai tüketici" kavramına açıklık getirecek bir ifade yer almamaktadır²⁹. Uygulamada özellikle otoprodüktörler tarafından dava açıldığı görülmektedir. Yukarıdaki tanımlar dikkate alındığında otoprodüktörler ya kendi ihtiyaçları ya da grup olarak ortakların ihtiyaçları için elektrik üreten tüzel kişilerdir. Bu tüzel kişiler de esasen sanayi alanındaki işletmelerdir. Burada sadece üretimde kullanılan elektrik enerjisinin TRT-GK'da kullanılan "nihai tüketiciye" satılan

²⁸ RG 04.09.2002 ve sa. 24866. Söz konusu Yönetmelik de bir çok kez değişikliğe uğramıştır. Yönetmelikteki değişikliklerin de işlendiği son metni için bkz. www.epdk.gov.tr (10.02.2009).

²⁹ EPDK tarafından çıkarılan Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliğinde abone grubu kendi içinde bir ayırma tâbi tutulmuştur. Bu Yönetmeliğin 22. maddesine göre, tarife önerilerinde yer alan abone grupları temel olarak mesken, sanayi, ticarethane, tarımsal sulama ve aydınlatma gruplarından oluşmaktadır. Bu tür ayırım da TRT payının tahsili konusunda yardımcı olacağı düşüncesindeyiz. Yönetmeliğin metni için bkz. www.epdk.gov.tr (10.02.2009).

elektrik enerjisi olup olmadığının cevaplandırılması gerekir. Kavram yeknesaklığının sağlanmasının tartışma konusunun çözümlenmesinde belirleyici olacağı kanaatindeyiz.

4. 3093 Sayılı TRT-GK'da "Nihai Tüketici" Kavramının Tercih ve Bunun Uygulamaya Etkisi

3093 sayılı TRT-GK'nın 4. maddesinin c bendinde açıkça "nihai tüketici" kavramı kullanılmıştır. Bir hüküm yorumlanırken öncelikle bunların lafzı dikkate alınmak zorundadır. Eğer lafzî yorumla hükümde bir sonuca ulaşılamıyorsa, sistematik, tarihsel ve gaî yorum metotları da kullanılabilir.

Kanun lafzen "nihai tüketici" demekle birlikte bu kavramı tanımlamadığı yukarıda ifade edilmişti. Söz konusu kavram aynı Kanun'un başka bir hükmünde kullanılmamıştır. Yine 1999 yılında 4397 sayılı Kanun'la yapılan değişikliğin Genel Gerekçe'sinde ve madde gerekçelerinde "nihai tüketici" kavramı hakkında herhangi bir açıklama bulunmamaktadır³⁰. Zira bu kavram Hükümetin ilk teklif ettiği metinde yer almaktaydı. Kanunlaşma sürecinde ilgili Komisyon raporları dikkate alındığında, "nihai tüketici" kavramının bilinçli bir şekilde kanun koyucu tarafından daha sonra tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Böylece tarihsel yoruma başvurarak tartışmalara yol açan kavramı uygulamaya yol gösterici bir şekilde açıklığa kavuşturmak mümkün olabilecektir.

Hükümetin, 4397 sayılı Kanun değişikliğinde yer alan ilk teklif metni şu şekildedir³¹:

Madde 5- 4/12/1984 tarihli ve 3093 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Gelirleri Kanunu'nun 4 üncü maddesinin (c) ve (d) bendleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve maddeye (e) bendi eklenmiştir.

"c) Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. ve Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş. ile bu kuruluşların dışında kanunla elektrik üretimi ve iletimi tesisleri kurmaya ve işletmeye, dağıtım ve ticaretini yapmaya yetkili kılınan diğer kurum, kuruluş ve işletmeler gayri safi satış hasılatının (Katma Değer Vergisi hariç, tüm fon, vergi ve paylar dahil) % 7 oranı tutarındaki payı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'na intikal ettirirler."

³⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss10m.htm>. (10.02.2009).

³¹ <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/1/1-0376.pdf>. (10.02.2009).

Hükümetin teklif ettiği bu metinde “*nihai tüketici*” kavramı kullanılmadığı görülmektedir. Ancak 30.6.1999 tarihli raporunda TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından, Alt Komisyon Raporu esas alınarak yapılan görüşmelerde madde metninde “*nihai tüketici*” kavramının girmesi ve payın %7'den %3,5 düşürülmesi kabul edilmiştir³². “*Nihai tüketici*” kavramının açıklığa kavuşturulması açısından çok büyük öneme sahip olduğunu düşündüğümüz Komisyonunda yapılan tartışmalarda TRT'nin konumu ve gelirleri açısından aşağıdaki görüşler dile getirilmiştir³³:

“Komisyonumuz, 30.6.1999 tarihinde, Hükümeti temsilen Devlet Bakanı ... ve ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin de katılımlarıyla yapmış olduğu 15 inci birleşimde, Alt Komisyon metnini de dikkate alarak görüşmelere geçilmesine karar vermiştir.

Yapılan müzakerelerde;

– Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin elektrik satış hasılatından kesilmesi öngörülen payın, sözkonusu Kurumun sunduğu hizmetin fiyatını artıracığı, bunun da vatandaşlarımızın üzerine ek bir mali yük getirmesinin yanında üretim maliyetlerinin yükselmesi sonucu, Türk sanayicilerinin uluslararası piyasalarda rekabet güçlerinin azalmasına neden olabileceği,

....

– TRT Kurumunun bir takım istisna ve muafiyetlerle korunmasının, serbest piyasa ekonomisi anlayışı ile bağdaşmadığı, bu nedenle Kuruma idari ve mali özerklik verilerek özel kanallarla rekabete girmesinin sağlanması gerektiği,

– TRT Kurumunun reklam gelirinin % 98'lerden % 2.4'lere düştüğü, bunun özel radyo ve televizyon kanallarının sayısının artmasından kaynaklandığı, bu nedenle TRT Kurumunun ilkel, eğitici ve öğretici programlar yapmasının desteklenmesi amacıyla ek gelirlere ihtiyaç duyduğu,

– Kurumun yüklendiği kamu hizmetini Anayasa ve kanunlar çerçevesinde yerine getirmeye çalıştığı, bu nedenle daha etkin ve izlenebilir programlar yapmasına imkan sağlamak amacıyla gelirlerinin artırılması için

³² <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss10m.htm> (10.02.2009).

³³ Alıntı metin içindeki vurgular tarafımızdan yapılmıştır.

gerekli tedbirlerin alınmasının kamu hizmetinin etkin bir şekilde görülmesine katkı sağlayacağı,

– Kurumuna elektrik satış hasılatından aktarılacak payın, yerine getirdiği hizmetler dikkate alındığında çok önemli bir işlevi olacağı, zira Kurumun yayınlarının ülke genelinde izlenmesini temin etmek amacıyla yeni teknolojik yatırımların planlandığı,

– Ülke kaynaklarının amacına uygun şekilde kullanılması için TRT Kurumunun hantal yapısından kurtarılması gerektiği, bu amaçla personel indirimine gidilmesinin yanında, Kurumun, yeni hizmet binasına kavuşması nedeniyle atıl vaziyette olan diğer gayrimenkullerinin satılarak gelir elde edilmesi ve ayrıca Kurumun başta reklam gelirlerinin artırılması olmak üzere normal gelirlerini artırmaya yönelik tedbirlerin zaman geçirilmeden alınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı,

– Elektrik satış hasılatından TRT Kurumuna % 7'lik pay verilmesinin bir nevi vergi olduğu, bunun da finansman ve bütçe yönetiminde çok temel bir prensip olan adem-i tahsis prensibine aykırılık teşkil ettiği,

– KDV hariç elektrik enerjisi satış tutarının gayrisafi hasılatı üzerinden alınacak % 7'lik payın, uzun vadede yüzlerce trilyonluk kaynağın TRT Kurumuna aktarılması demek olduğu, bu büyüklükte bir kaynağın rasyonel bir şekilde kullanılmasının mümkün olamayacağı, TRT'yi Türkiye'nin en büyük KİT'i durumuna getireceği, Türkiye'nin genel ekonomik politikasına aykırı olan bu durumun düzeltilmesinde yarar olduğu,

– TRT Kurumunun gelirlerinin diğer kurum ve kuruluşların gelirlerinden kesilecek pay ile artırılması yerine, Genel Bütçeden kaynak ayrılması suretiyle artırılmasının yerinde olacağı,

– TRT Kurumuna reklam gelirlerini artırabilmesi için daha fazla özerklik verilmesi gerektiği, böylece Kurumun izlenebilirlik oranını artırmaya dönük, halkın beğenisine hitap edebilen programların yapılmasının sağlanabileceği,

şeklindeki görüş ve eleştirileri müteakip **Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;**

– Söz konusu Tasarı ile Anayasa Mahkemesinin iptali sonucu ortaya çıkan hukuki boşluğun giderilmesinin amaçlandığı,

– Anayasa gereği TRT Kurumunun vazgeçilmez bir kamu hizmeti yerine getirdiği, dolayısıyla bu hizmeti daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli tedbirlerin zaman geçirilmeden alınmasının gerektiği,

– Radyo-Televizyon vericilerinin TRT Kurumuna devredilmesinin, özelleştirme kapsamında bulunan Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin değerini artıracacağı,

– Radyo-Televizyon vericilerinin TRT Kurumuna devredilmesinin mali yükünün olduğu, 20 Trilyon civarında olması beklenen bu yükün her yıl katlanarak artacağı, dolayısıyla Kurumun yeni ek kaynaklara ihtiyaç duyduğu,

– Yaklaşık 3 yıldır Türk Telekomünikasyon A.Ş. ve TRT Kurumları arasında gerçekleştirilemeyen araç, gereç ve personel devrinin bir an önce yapılması gerektiği, zira belirsizlik nedeniyle kamu hizmetinin verimli ve etkin bir şekilde yerine getirilemediği,

– TRT'nin başta Avrasya ve Avrupa olmak üzere, uluslararası yayınlarının bulunduğu, bu hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için büyük miktarda yatırım gerektiği, dolayısıyla Kurumun ek kaynağa ihtiyaç duyduğu, Devletimizin mevcut Bütçe imkanları ile bu ihtiyaçların giderilmesinin mümkün olmadığı, bu nedenle devamlılık arzeden kaynaklara ihtiyaç duyulduğu,

– Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgemizde 25 İlde TRT yayınlarının sağlıklı olarak izlenemediği, bu nedenle Ülkemizin ulusal güvenliği açısından yeni yatırımların yapılmasının bir zaruret olduğu, TRT Kurumunun bütçe imkanlarıyla bu yatırımların yapılmasının mümkün olmadığı,

– TRT yayınlarının ülke genelinde izlenebilirliğinin ve kalitesinin artırılmasının yanında, halkın ilgisini çekebilecek programların yapılmasını sağlayacak bir anlayışın oluşturulmaya çalışıldığı,

ifade edilmiştir.

Yapılan bu görüşmelerden sonra, tasarı ve gerekçesi Komisyonumuzca benimsenerek Alt Komisyon Metni esas alınmak suretiyle maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir.

Metnin;

– Çerçeve 5 inci maddesiyle yeniden düzenlenen 4.12.1984 tarihli ve 3093 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Gelirleri Kanununun 4 üncü maddesinin (c) bendi; Kurumun ihtiyaçlarının rasyonel çerçevede değerlendirilmesini temin etmek ve uygulamada mükerrer vergilendirmeye meydan vermemek amacıyla nihai tüketiciye satılan enerjiden elde edilen gayrisafi satış hâsılatının (Katma Değer Vergisi hariç, tüm fon, vergi ve paylar dahil) % 3.5 oranı tutarındaki payın Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna intikal ettirilmesini sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi, (d) bendinin ise (a) ve (c) bentlerinde belirtilen oranları yüzde yüze kadar artırmaya veya eksiltmeye Bakanlar Kuruluna yetki verilmesini temin etmek için yeniden düzenlenmesi ve çerçeve madde numarasının 4 olarak değiştirilmesi suretiyle,

...

kabul edilmiştir”.

Yukarıdaki Gerekçe’de ifade edildiği üzere “nihai tüketici” kavramının kabul edilmesi ve payın %3,5 düzeyine indirilmesinin sebeplerini üç ana başlık altında sıralamak mümkündür:

- (1) TRT payının Türk sanayicisi açısından üretim maliyetini artırıcı etkisi olmaması³⁴ ve dolayısıyla üretim zinciri ile meslekî amaçlar dışında tüketilmesi halinde bu payın alınması,
- (2) TRT’nin serbest piyasa ekonomisinde rakipleri ile her yönü ile rekabet edebilir bir kurum haline getirilmesi,
- (3) TRT payının vergi olarak değerlendirilmesine izin verilmemesi gerektiğidir.

³⁴ Kanunen tespit edilmiş olan %2’lik payın, otoprodüktör grubu şirketler açısından dikkate alındığında üretim maliyetini artırıcı etkisi açıkça görülür. Mesela bir otoprodüktör grubu şirketin 2003-2006 yılları arasında elektrik satış tutarı olan 186.858.570.06.-YTL’den dolayı 3.331.401.58.- YTL borcu olduğu ve ayrıca bu ana borca 2008’e kadar gecikme faizi de tahakkuk ettirildiğinde TRT’ye ödenmesi gereken tutarın toplam 5.705.375.80.-YTL olduğu tespit edilmiştir. [Ankara Asliye 5. Ticaret Mahkemesi, E. 2007/220, K. 2008/286, T. 0619.06.2008 (kararlar yayımlanmamıştır)].

Netice itibarıyla "nihai tüketici" kavramının 1999 yılında yapılan değişiklikle 3093 sayılı TRT-GK'ya girdiği dikkate alındığında 1995 yılından beri yürürlükte bulunan 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun kavramlarından etkilendiğini ifade etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Bu kavramın kabul edilmesinin temel sebebi, TRT payının üretim maliyetindeki artırıcı etkisinin önüne geçmek olduğu açıktır. Kanun koyucu, payın hesaplanacağı elektrik tüketimini nihai amaçla yapılan tüketimle sınırlandırmıştır. Burada "nihai" kavramını biraz açmak gereklidir. Öncelikle bir kişinin tüketici sayılabilmesi için en başta bu kişinin alıcı konumunda bulunması gerekmektedir. Bir alıcı da ancak bu malı kendi özel kullanımı ya da tüketimi için satın almışsa tüketici olabilir. Böyle bir durumda söz konusu mal, bu alıcının kullanması sonucunda, aşınmak, biçim değiştirmek, tükenmek, azalmak gibi sonuçlara uğrar. Bununla beraber malı her tüketen kişi nihai tüketici değildir. Zira bu malın tüketici tarafından nihai olarak satın alınması; malı olduğu gibi ya da başka bir malla birleştirilerek, işleyerek, üretimde hammadde olarak kullanarak tekrar satmamak, çıkar karşılığı başkalarına devretmemek veya mesleği icra amaçlı kullanmamak üzere tüketmeyi ifade etmektedir³⁵. Elektrik piyasası açısından sanayiciye, üreticiye, ticarî işletmelere, serbest meslek sahiplerine satılan elektrik, malların üretilmesinde veya hizmetin sunulmasında bir girdi olduğundan nihai olarak tüketilmemiş olacaktır. Dolayısıyla da bu tür elektrik satışlarından da TRT payı alınması hukuken mümkün değildir.

F. Sonuç

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun sunduğu kamu hizmetinin önemi tartışmazdır. Eğer bu Kurumun arkasındaki maddî desteğin çekilerek tamamen ticarî kaygılarla hareket eden bir yayın organı olması istenseydi, devlet eliyle böyle bir yayın organının yürütülmesine

³⁵ Bkz. *Zevkliler, Aydın*: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre, Satılan Ayıplı Mallardan Dolayı Sorumluluk, Türkiye'de Tüketicinin Korunması Sorunları-Perspektifler, Türkiye Esnaf-Sanatkar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü (TES-AR) Yayınları No: 18, Yayına Hazırlayan: Dr. İrfan Yazman, Ankara 1996, s. 41.

gerek yoktu. Çünkü çok sayıdaki özel yayın organları bu boşluğu zaten doldurmaktadırlar. Toplumsal değerlerin gözetildiği, sanatsal ve kültürel faaliyetlerin yaygınlaştırılmasının amaçlandığı seviyeli bir yayın politikasının yerleşmesinde TRT'nin oynadığı rol çok önemlidir. Avrupa'da olduğu gibi bu tür resmî Kurumların değişik yollarla desteklenmesi bir zorunluluktur. Böylece bu tür Kurumlar, kültürel ve sanatsal değeri yüksek programlar ile eğitici ve öğretici programlar yapabileme imkana kavuşabileceklerdir.

3093 sayılı Kanun'da elektrik enerjisi satış bedelinin üzerinden alınan yüzde ikilik payla TRT'nin finansmanında büyük bir maddî destek sağlanmıştır. Ancak bu hukukî düzenlemenin 1984 yılındaki ilk metninde sadece "tüketilen" kavramı kullanılmıştır. Böylece hangi amaçla olursa olsun elektrik tüketiminde TRT payı alınmaktaydı. Oysa 1999 yılında yapılan değişiklikte kanun koyucu, bilinçli bir sınırlama getirmek amacıyla "nihai tüketici" kavramını tercih etmiştir. Bu tercihte 1990'lı yıllarda başlayan özel televizyon ve radyo kanallarının Türkiye'de yaygınlaşmasının önemli bir etkisinin olduğu kanaatindeyiz. Zira TRT, toplum açısından artık tek bir yayın kaynağı olmaktan çıkmıştır. Ayrıca hantal yapıdaki Kurumun, piyasadaki diğer oyuncularla rekabet edebilir bir yayın organı olması için, özerk yapısı dikkate alınmakla birlikte, ekonomik açıdan devlete daha az yük getiren bir şekilde organizasyonu hedeflenmiştir.

Elektriğin kullanılmadığı bir üretim alanını düşünmek mümkün değildir. Sanayi veya hizmet sektörü açısından alınan pay ne kadar az olursa olsun bu üretim maliyetlerinin yükselmesi sonucunu doğuracaktır. Kanun koyucu, bu girdi maliyetindeki artışın Türk üreticilerinin uluslararası piyasalarda rekabet güçlerinin azalmasına neden olabileceğini açıkça ifade etmiştir. Nihayetinde bu girdi maliyeti, bu ürünü satın alan tüketiciler (yani nihai tüketiciler) tarafından üstlenilmektedir. Böylece nihai tüketiciler hem kendi tükettikleri elektrik için hem de üretim zincirinde kullanılan elektrik için TRT payını ödemek zorunda kalmaktadırlar.

TRT payının kimin tarafından ödeneceği hem idarî hem adlî yargı yolunda dava konusu olduğu halde, hiçbir şekilde kararların gerekçesinde bu konuda belirleyici unsur olan "nihai tüketici" kavramının tar-

tıılmamış olması büyük bir eksiklik. Burada hukukî açıdan yaptığımız değerlendirmeye göre, söz konusu kararlar kesinlikle isabetli değildir. Eğer belirttiğimiz şekilde bu hüküm yorumlanırsa elektrik tüketiminden elde edilen TRT payının alındığı alan da daraltılmış olacaktır. Bu da TRT'nin finansmanı açısından büyük bir kayba sebep olacaktır. Böyle bir durumda ortaya toplam üç ihtimalli bir sonuç çıkmaktadır. Birinci ihtimalde; kanun koyucu bu yeni duruma sessiz kalacak ve 1999'da yapılan değişiklik gerekçesindeki görüşünü halen devam ettirdiğini zımnen kabul edecektir. Eğer kanun koyucu önceki görüşünden dönmek isterse bu durumda da iki ihtimal ortaya çıkacaktır. Birinci ihtimalde ilk düzenlemedeki gibi hangi amaçla olup olmadığına bakılmaksızın herkesin tükettiği elektrikten TRT payının alınmasına yönelik yeni bir düzenleme yapılmak zorundadır. Bu da 3093 sayılı TRT-GK'nın 4. maddesinin c) bendindeki "*Nihai tüketiciye...*" yerine "*Hangi amaç için olursa olsun elektrik tüketenlere...*" şeklinde yazılarak yapılabilir. İkinci ihtimalde ise, sadece nihai tüketici satılan veya abone grubu olarak meskenlerde tüketilen elektrik satışları üzerinden %2'lik olan oran yükseltilebilir.

Eğer mevcut düzenlemenin doğru uygulanmasında elde edilecek gelir TRT için yetersiz bulunursa istenilen amaca uygun olarak -yukarıda ifade edilen ihtimallerde belirtildiği gibi- yeni bir düzenleme, kanun koyucu tarafından her zaman yapılabilir. Ancak mevcut düzenleme açısından kanun koyucunun amacı ve kullanılan kavramlar dikkate alındığında daha önce verilen kararlar sonucu yargıda yerleşik hâle gelen uygulamanın doğru olmadığı ortadadır.